

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04 UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
ZESPÓŁ REALIZACJI 00 - 503 W A R S Z A W A
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17 TELEFAX 629 - 40 - 89
INTERNET: <http://www.cbos.pl> E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/5/4/95

WYCHOWANIE I OPIEKA NAD DZIEĆMI W POLSKICH RODZINACH

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, STYCZEŃ '95

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

Zdecydowana większość Polaków podziela opinie, że rodzina jest w naszej kulturze najważniejszym nośnikiem socjalizacji. A zatem większość funkcji wychowawczych wobec młodego pokolenia powinna być realizowana właśnie w rodzinie i przez rodziców. Na drugim miejscu w tym wychowawczym rankingu jest szkoła, z którą wielu rodziców wiąże bardzo duże oczekiwania. Inne instytucje pełnią w procesie wychowawczym raczej funkcje pomocnicze i uzupełniające.

W badanych rodzinach¹ są dzieci w różnym wieku², czasem różnica wieku między nimi jest bardzo duża. Wiek dziecka często narzuca rodzicom sposób postępowania z nim, formy opieki czy więzi, stwarza różnego rodzaju problemy związane z określonym wiekiem. Większość pytań sondażu dotyczyła pojawienia się trudności czy problemów wychowawczych w rodzinie w ogóle, bez precyzowania, którego konkretnie dziecka one dotyczą. Interesowała nas nie charakterystyka dziecka, ale sposób radzenia sobie rodziny z problemami, które mają do rozwiązania. Dlatego też analizując odpowiedzi na niektóre pytania dotyczące opieki i wychowania dziecka sklasyfikowano rodziny ze względu na pewne przedziały wieku dzieci, odpowiadające określonej fazie samodzielności i edukacji³.

¹ Badanie "Moja rodzina" - sfinansowane przez Program "Reformy Polityki Społecznej", działający pod auspicjami Instytutu Nauk o Człowieku w Wiedniu (grant The Pew Charitable Trusts) - 10-20 września '94, adresowo-losowa próba dorosłych mieszkańców Polski, mających na utrzymaniu co najmniej 1 dziecko poniżej 19 roku życia (N=1222).

² W 55% gospodarstw domowych opisywanych w badaniu są dzieci nie objęte jeszcze obowiązkiem szkolnym, 95% badanych rodzin ma na utrzymaniu uczniów szkoły podstawowej, z 13% rodzin rekrutują się uczniowie liceum ogólnokształcącego. W 13% rodzin wychowują się uczniowie zasadniczej szkoły zawodowej, w 18% domów - uczniowie technikum lub liceum zawodowego, a - oprócz uczniów - w 5% rodzin są studenci (62 osoby).

³ Zgodnie z tą zasadą rodziny podzielono na 6 kategorii analitycznych: 1) rodziny wyłącznie z dziećmi w wieku przedszkolnym i młodszym (20%), 2) rodziny, w których są zarówno dzieci w wieku przedszkolnym, jak i uczęszczające do szkoły podstawowej (15%), 3) wychowujące tylko dzieci w wieku szkoły podstawowej (23%), 4) mające na utrzymaniu uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych (13%), 5) rodziny, w których są tylko uczniowie szkół ponadpodstawowych i inne dzieci starsze, np. studenci (17%) oraz 6) pozostałe, tj. takie, w których wychowują się dzieci w różnych fazach edukacyjnych, od dzieci przedszkolnych po dorosłe (12%).

Dziecko w rodzinie

Z deklaracji badanych wynika, że większość rodziców ma poczucie dobrego kontaktu i silnych więzi emocjonalnych z dziećmi⁴. Być może na to dobre samopoczucie rodziców wpływa m.in. powszechność "rodzinnego" sposobu spędzania czasu, zarówno w czasie świąt, jak i w dzień powszedni oraz udział dzieci we wszystkich sferach rodzinnej aktywności.

Tabela 1

w procentach

Czy w Pana(i) rodzinie rodzice (bądź jedno z rodziców) i dzieci:				
	Często	Czasami	Rzadko	Nigdy lub prawie nigdy
- wspólnie spędzają święta	96	3	0	0
- wspólnie spożywają posiłki	78	16	6	1
- chodzą razem do kościoła	51	22	15	12
- razem wykonują obowiązki domowe, takie jak np. sprzątanie, zakupy	49	33	11	6
- wspólnie oglądają telewizję	49	34	15	2
- razem chodzą na przyjęcia rodzinne	42	28	20	10
- rozmawiają o ważnych sprawach rodzinnych	41	35	18	6
- chodzą razem na spacer, wycieczki	39	26	20	15
- razem wyjeżdżają na wakacje	25	12	18	45
- razem pracują pomagając w pracy zawodowej rodzicom	15	14	10	60

⁴ Por. komunikaty CBOS: "Młode pokolenie w opiniach swoich rodziców - poglądy wychowawcze, aspiracje, problemy", styczeń '95 oraz "Rodzina: wartość uznawana czy realizowana?", listopad '94.

Zastosowane miary "często", "czasami", "rzadko" są bardzo nieprecyzyjne i pozostawiają respondentom dużą swobodę interpretacji. Dla jednych "często" może oznaczać "codziennie", dla innych - najczęściej jak to jest możliwe. Nie chodzi jednak o dokładne miary częstości, lecz o poczucie rodziców, jak często wykorzystują dostępne dla siebie możliwości bycia z rodziną, z dziećmi. Jak często - w ocenie rodziców - rodzina pełni funkcje integrujące i socjalizacyjne przez wspólne spędzanie czasu, wspólną zabawę, wypoczynek, pracę czy wreszcie dopuszczenie dzieci do wspólnych dla rodziny trudności i problemów.

Nawet jeśli przyjmiemy, że miarą integracji rodziny jest tylko "częste" wspólne uczestnictwo w różnego rodzaju sposobach spędzania czasu i różnych zajęciach, to obraz więzi rodzinnych jest optymistyczny.

Najpowszechniejsze wzory polskiej rodzinności to: wspólne spędzanie świąt, wspólne spożywanie posiłków i rodzinne uczestnictwo w praktykach religijnych. Te formy jako występujące "często" deklaruje ponad połowa badanych. Rodzinne spędzanie świąt i wspólne spożywanie posiłków jest wzorem powszechnym i "ogólnopolskim". Rodzinne chodzenie do kościoła przynajmniej "czasami" (łącznie "często" i "czasami") deklaruje trzy czwarte rodzin.

Blisko połowa rodzin często wspólnie uczestniczy w różnego rodzaju obowiązkach domowych (49%) i razem spędza czas przed telewizorem (49%). W ponad 80% rodzin zdarza się to przynajmniej "czasami". Udział dzieci w obowiązkach domowych najczęściej nie występuje nigdy w rodzinach osób najmłodszych, ze względu na wiek dzieci.

Wymienione wyżej czynności, podobnie jak wspólne oglądanie telewizji, nie mają charakteru środowiskowego i nie wykazują związku z cechami społecznymi respondentów. W największym stopniu o ich występowaniu decyduje tradycja, przyzwyczajenia lub wiek dzieci. Wyjątek stanowi częsty wspólny udział w praktykach religijnych (51%), który jest nieco powszechniejszy na wsi (59%) niż w mieście (od 40% do 52% w zależności od wielkości miasta). Częściej też zdarza się, że rodziny osób ze średnim (15%) i wyższym (19%) wykształceniem nigdy nie chodzą razem do kościoła.

Pozostałe rodzinne wzory wspólnego spędzania czasu rodziców i dzieci są mniej rozpowszechnione i bardziej zróżnicowane społecznie.

Częste wspólne uczestnictwo w rodzinnych przyjęciach rośnie wraz z wykształceniem, dochodami i oceną własnej sytuacji materialnej badanych, maleje wraz z wiekiem respondentów. Co piąta rodzina rzadko wspólnie spędza w ten sposób czas, a co dziesiąta - nigdy. Na przyjęcia rodzinne nigdy nie chodzi 16% respondentów oceniających swoje warunki materialne jako złe, 18% rodzin o najniższych dochodach i 19% robotników niewykwalifikowanych. Można więc przypuszczać, że rodzinne życie towarzyskie jest związane z wydatkami, i to powoduje rezygnację rodzin uboższych z tej formy więzi z dalszą rodziną.

Dwie piąte rodzin często wspólnie dyskutuje o ważnych sprawach rodzinnych, ale co czwarta robi to rzadko lub nigdy. Częsty udział dzieci w sprawach dotyczących całej rodziny rośnie wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia ich rodziców. Dopuszczenie dzieci do omawiania spraw rodzinnych częściej występuje w rodzinach wielkomiejskich (54%) niż wiejskich (35%), najczęściej w rodzinach kadry kierowniczej i inteligencji (56%).

Wspólne spędzanie czasu (przynajmniej czasami) na spacerach i wycieczkach deklaruje dwie trzecie rodzin, ale w co piątej rodzinie należy to do rzadkości, a w 15% rodzin nie występuje wcale. Ten sposób spędzania czasu związany jest z wiekiem dzieci, miejscem zamieszkania, ale także niezależnymi od tych czynników wzorami rodzinnych zachowań. Spacerowanie rodzinne deklaruje przede wszystkim - co oczywiste - młodszy rodzice (64% w wieku do lat 24 i 55% w wieku 25-34 lata), częściej mieszkańcy miast niż wsi. Preferencje dotyczące spędzania czasu na świeżym powietrzu związane są z wykształceniem: popularność tej formy kontaktów rodziców i dzieci rośnie wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia rodziców. Czas w plenerze razem z dziećmi często spędza 56% respondentów z wykształceniem wyższym, 58% rodzin kadry kierowniczej i inteligencji. Dla porównania - często zdarza się to w 27% rodzin respondentów z wykształceniem podstawowym. Nigdy nie zdarza się razem spacerować co czwartej (26%) rodzinie respondenta z wykształceniem podstawowym i co piątej - robotników niewykwalifikowanych (19%). Można więc w odniesieniu do tej formy spędzania czasu, podobnie jak do wspólnego wypoczynku wakacyjnego i udziału dzieci w pracy zawodowej rodziców, mówić o istnieniu środowiskowych wzorów integracji rodziny.

Wspólne spędzanie wakacji pociąga za sobą koszty finansowe, nic więc dziwnego, że ta forma życia rodzinnego jest związana z dochodami rodziny, oceną sytuacji materialnej i współwystępującym z tymi cechami poziomem wykształcenia respondentów. Przebywanie na wakacjach z dziećmi najczęściej deklarują rodziny respondentów z wyższym wykształceniem (58%), kadra kierownicza i inteligencja (51%), rodziny o najwyższych dochodach (48%) i dobrej samoocenie sytuacji materialnej (42%). Pomijając rolników, dla których wakacje są okresem wytężonej pracy, nigdy nie wypoczywa razem z rodziną 65% respondentów z wykształceniem podstawowym i ponad połowa z zasadniczym zawodowym, 71% rodzin o najniższych dochodach i blisko 59% rodzin oceniających swoje warunki materialne jako złe.

Środowiskowy charakter ma również udział dzieci w pracy zawodowej rodziców. Takie możliwości stwarza przede wszystkim środowisko wiejskie. W pracy zawodowej pomaga swoim rodzicom przynajmniej czasami ("często" i "czasami" łącznie) ponad połowa dzieci i młodzieży z rodzin wiejskich, 86% dzieci rolników, 29% dzieci robotników niewy-kwalifikowanych, ale także co czwarte dziecko w rodzinie kadry kierowniczej i inteligencji oraz 27% dzieci prywatnych przedsiębiorców. Nigdy nie pomaga rodzicom w pracy 82% dzieci urzędników i 79% dzieci pracowników fizyczno-umysłowych. Można stąd wnosić, że w tych zawodach, w których istnieje możliwość jakiejś formy uczestnictwa dzieci w pracy zawodowej dorosłych, rodzice z tej pomocy korzystają lub inaczej mówiąc - chętnie na nią przyzwalają. Korzystanie z pomocy dzieci zasadniczo nie wykazuje związku z wiekiem rodziców między 25 a 54 rokiem życia. Oznacza to, że rodzicom pomagają dzieci będące w różnym wieku, więc i ta pomoc jest zróżnicowana. Istotniejsza w opinii rodziców jest - jak się wydaje - chęć uczestniczenia w pracy rodziców, a nie rzeczywisty wymiar tej pracy.

Ciekawe, że 29% rodziców do lat 24 również deklaruje, że dzieci pomagają im w pracy. Można przypuszczać, że w tym przypadku chodzi o stałe towarzyszenie dziecka w czasie wykonywanej pracy, co jest charakterystyczne dla pracy w polu czy zabudowaniach gospodarczych w zagrodzie wiejskiej. Można też odczytać to jako wykonywanie prac domowych z udziałem nawet najmłodszych dzieci.

Udział dzieci w odświętnym i codziennym życiu rodzinnym pozwala skonstatować, że badane rodziny mają uzasadnione poczucie istnienia silnych więzi rodzinnych i bliskości emocjonalnej z dziećmi.

Trzeba jednak dodać, że istnieją rodziny, w których dzieci nigdy nie uczestniczą w zajęciach i obowiązkach domowych (6%) ani nie biorą udziału w omawianiu problemów rodzinnych (6%). W 15% rodzin nie ma w ogóle zwyczaju wspólnego spędzania czasu na spacerach i wycieczkach, a 45% rodzin nigdy nie wypoczywa razem w czasie wakacji.

Rodziny dzień powszedni

Przedstawiona wyżej analiza udziału dziecka w życiu i problemach rodziny, dotyczyła nieco odświętnego (z wyjątkiem pracy i codziennych obowiązków domowych), relaksowo-rekreacyjnego, a w każdym razie okazjonalnego sposobu spędzania czasu.

Na wizerunek rodziny składa się jednak przede wszystkim jej dzień powszedni, ze zmęczeniem po pracy, brakiem czasu dla domu, lekcjami do odrobienia, kłopotami. Warto więc spojrzeć na rodzinę z tej perspektywy i zadać sobie pytanie: jak często zdarza się rodzicom poświęcić czas dziecku, aby poznać jego trudności, problemy, potrzeby i radości. Tym razem oprócz samej rejestracji faktów ważna jest częstość, z jaką one występują, oraz kto w rodzinie ma najbliższy, codzienny kontakt z dzieckiem.

Tabela 2

w procentach

Jak często zdarza się Panu(i) lub Pana(i) współmałżonkowi odrabiać z dzieckiem lekcje, pomagać w nauce?		
	Matka	Ojciec
W zasadzie codziennie	53	17
Kilka razy w tygodniu	21	19
Tylko w niedzielę lub inne wolne dni	7	22
Prawie wcale nie mam na to czasu	15	37
Trudno powiedzieć	4	5

Pomoc dzieciom w lekcjach spoczywa przede wszystkim na barkach kobiet. Ponad połowa matek znajduje codziennie czas na odrabianie z dzieckiem lekcji. Nie można jednak mówić o uchylaniu się ojców od tego obowiązku. Ojcowie w większym stopniu niż matki poświęcają na to czas w dni wolne od pracy, częściej też deklarują, że nie mają na to czasu.

Z odpowiedzi na to pytanie wynika, że w trzech czwartych rodzin rodzice przynajmniej kilka razy w tygodniu zasiadają z dziećmi do odrabiania lekcji i że są to przede wszystkim kobiety. Trudno o jednoznaczną interpretację tych wyników. Należy raczej zadać sobie pytanie: czy jest to nadopiekuńczość rodziców i brak nawyku uczenia dziecka samodzielności w pokonywaniu trudności, czy też szkoła zrzuca część własnych zadań na barki rodziców, pozostawiając dzieciom zbyt wiele materiału do samodzielnego opracowania.

Pomaganie dzieciom w nauce wykazuje związek z wykształceniem rodziców: im wyższe ich wykształcenie, tym częściej deklarują codzienną pomoc w odrabianiu lekcji. Najmniejsze szanse uzyskania pomocy mają dzieci rodziców z wykształceniem podstawowym: co czwarta matka (25%) i połowa ojców (50%) na tym poziomie wykształcenia deklarują, że prawie wcale nie mają czasu na odrabianie z dzieckiem lekcji. Być może łatwiej jest przyznać się do braku czasu niż do braku kompetencji.

Pomocy w nauce wymagają przede wszystkim uczniowie szkoły podstawowej. Przypomnijmy, że w 95% badanych rodzin są uczniowie szkół podstawowych. Największe obciążenie nauką szkolną dzieci deklarują rodzice, którzy mają wyłącznie dzieci w szkole podstawowej. W tych rodzinach codziennie zasiada ze swoim dzieckiem do odrabiania lekcji 70% matek i 23% ojców. W innych rodzinach, w których są dzieci w różnym wieku, część tych funkcji przejmuje zapewne na siebie starsze rodzeństwo.

Tabela 3

w procentach

Jak często zdarza się Panu(i) lub Pana(i) współmałżonkowi mieć czas, aby wspólnie z dzieckiem coś robić, np. bawić się, iść na spacer, pograć w coś, iść na lody, do wesołego miasteczka itp.?	Matka	Ojciec
W zasadzie codziennie	31	15
Kilka razy w tygodniu	22	21
Tylko w niedzielę lub inne wolne dni	31	40
Prawie wcale nie mam na to czasu	14	21
Trudno powiedzieć	2	3

Ta forma kontaktu z dzieckiem wyraźnie związana jest z jego wiekiem. Im starsze dzieci, tym mniej potrzebują organizowania im zabaw i atrakcji. Analiza związku tej formy więzi z dzieckiem z typem rodziny wyróżnionej ze względu na wiek dzieci wskazuje na to, że w miarę dorastania dziecka miejsce codziennego "zajmowania się dzieckiem" zastępuje bliższy kontakt z nim w dni wolne od pracy.

W zabawie i wspólnej rozrywce rodzi się więź oparta na partnerstwie, na równości szans i braku dystansu między dorosłymi i dziećmi. Psychologia mówi o szczególnej roli zabawy w intelektualnym rozwoju dziecka i jego socjalizacji. Dlatego na uwagę zasługuje fakt, że ponad połowa matek (53%) i ponad jedna trzecia ojców stara się znaleźć czas na wspólną zabawę z dzieckiem przynajmniej kilka razy w tygodniu. Co trzecia matka i co piąty ojciec robi to tylko w dni wolne od pracy, ale 14% matek i 21% ojców deklaruje, że nigdy nie mają czasu na ludyczne formy kontaktu z dzieckiem. Są to przede wszystkim rodzice po 45 roku życia, na niższym poziomie wykształcenia. Być może w tych rodzinach istnieje przekonanie, że dzieciom starszym niepotrzebny jest tego typu kontakt z rodzicami. Jest też prawdopodobne, że rodzice z wykształceniem podstawowym nie są atrakcyjnymi towarzyszami rozrywki dla starszych dzieci. Z pewnością nakłada się na to oczywista prawda, że dzieci w miarę usamodzielniania się przedkładają towarzystwo rówieśników nad towarzystwo dorosłych.

Tabela 4

w procentach

Jak często zdarza się Panu(i) lub Pana(i) współmałżonkowi mieć czas, aby porozmawiać z dzieckiem o jego sprawach, przeżyciach, kolegach itd.?	Matka	Ojciec
W zasadzie codziennie	52	26
Kilka razy w tygodniu	29	28
Tylko w niedzielę lub inne wolne dni	14	27
Prawie wcale nie mam na to czasu	3	15
Trudno powiedzieć	2	4

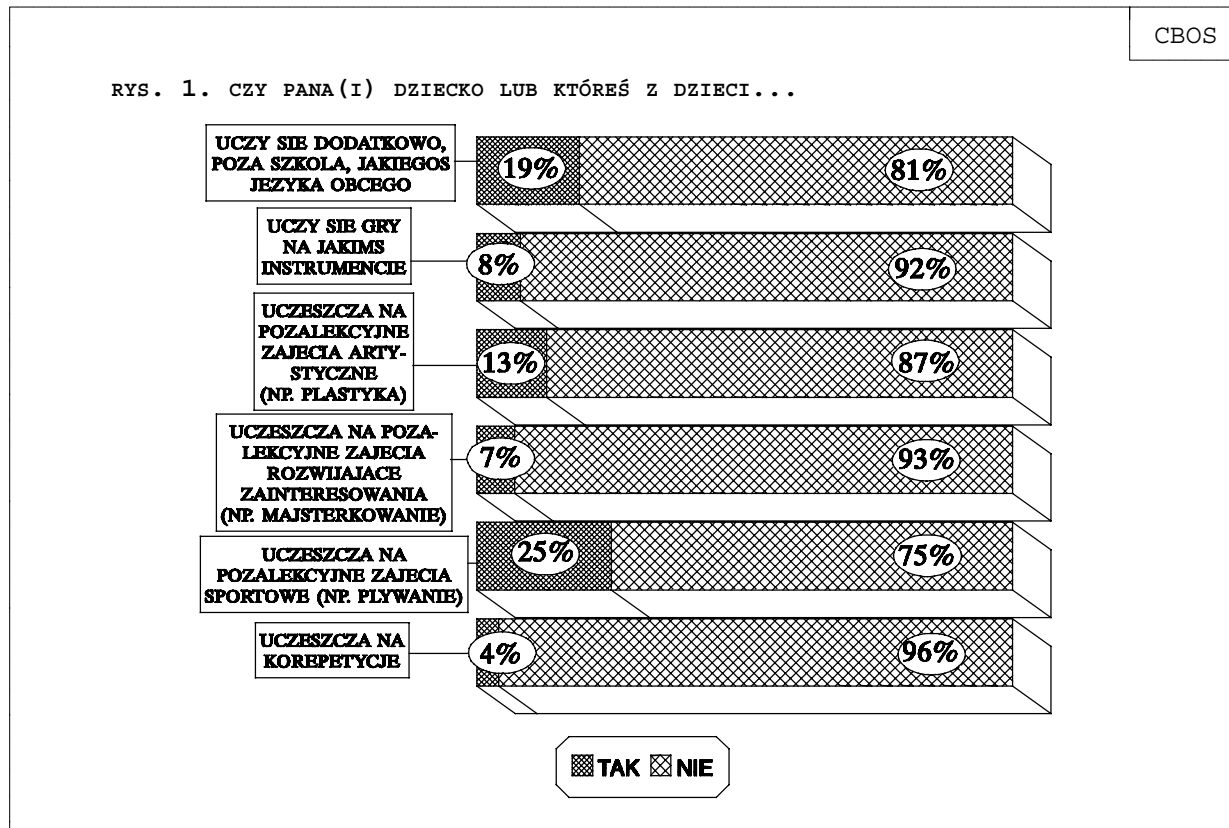
Po raz kolejny okazuje się, że to matka towarzyszy na co dzień dziecku we wszystkich jego sprawach. Do bliższych kontaktów z ojcem muszą wystarczyć niedziele, jeśli w ogóle ojcowie znajdują na to czas. Wypada też zauważyć, że matkom zdarza się nie mieć wcale czasu na pomaganie w lekcjach (15%), ani wspólną rozrywkę (14%), ale prawie nie zdarza się im zostawić dziecka samego z jego problemami (3%). Im młodsze dzieci, tym częściej przedmiotem rozmów codziennych są ich sprawy i przeżycia. Im są starsze - tym częściej takie sprawy omawia się po całym tygodniu pracy i nauki szkolnej, w dni wolne od tych obowiązków.

Problemy związane z przeżyciami i kontaktami społecznymi dziecka porusza codziennie 67% matek i 42% ojców z wyższym wykształceniem, dwie trzecie matek i 31% ojców z wykształceniem średnim, 46% matek i co czwarty ojciec z wykształceniem zasadniczym zawodowym oraz 38% matek i 16% ojców z wykształceniem podstawowym. Co piąty ojciec z wykształceniem podstawowym (22%), 19% robotników niewykwalifikowanych i 29% ojców - rolników deklaruje brak czasu na zajmowanie się takimi sprawami, prawdopodobnie zostawiając matce wszystkie problemy związane z opieką i wychowaniem dzieci.

Ogólnie można skonstatować, że codzienne okazywanie zainteresowania sprawami dziecka najczęściej występuje w rodzinach inteligenckich i wielkomiejskich. Niewykluczone jednak, że w tych deklaracjach zawarty jest pożądaný czy też akceptowany, ale niekoniecznie realizowany wzór kontaktów z potomstwem.

Edukacja dzieci

Zmiany zachodzące w sferze socjalnych funkcji państwa przerzuciły na barki i tak już przeciążonych rodzin koszty ponoszone na rzecz edukacji, oświaty i wychowania. Szkoła w poważnym stopniu ograniczyła bezpłatne formy edukacji pozalekcyjnej, rozwijanie talentów i zainteresowań swoich wychowanków. Nic więc dziwnego, że mimo deklarowanych wysokich aspiracji rodziców dotyczących wykształcenia ich dzieci⁵ znaczna część rodzin ogranicza edukację i rozwój fizyczny swoich dzieci do zajęć szkolnych. W co piątej rodzinie dzieci w wieku szkolnym uczą się dodatkowo, poza szkołą, języka obcego, 7% rodzin posyła dzieci na pozalekcyjne zajęcia rozwijające zainteresowania, a w co piątej rodzinie są dzieci rozwijające swe uzdolnienia i talenty artystyczne lub muzyczne (dwie kategorie łącznie). Trzy czwarte rodziców stwierdza, że ich dzieci nie uczęszczają na żadne pozalekcyjne zajęcia sportowe.

⁵ Patrz komunikat CBOS "Młode pokolenie w opiniach swoich rodziców", styczeń '95.

Edukacja pozalekcyjna dzieci związana jest z wysokością dochodów na osobę w rodzinie: im wyższe dochody, tym częściej zdarza się odpłatne kształcenie dziecka poza szkołą. Również im wyższe wykształcenie rodziców, tym większy odsetek dzieci uczestniczących w wymienionych formach edukacji pozalekcyjnej.

Poziom wykształcenia i wysokość dochodów są ze sobą powiązane, można więc ogólnie stwierdzić, że rodziny osób wyżej wykształconych częściej niż pozostałe zapewniają dodatkowe, odpłatne zajęcia, rozwijające umiejętności, talenty i uzdolnienia dzieci.

Wyjątek stanowi korzystanie z korepetycji, które zresztą nie cieszą się popularnością. W tym przypadku dzieci rodziców z wykształceniem wyższym korzystają rzadziej z płatnej pomocy w nauce (4%) niż dzieci osób z wykształceniem średnim (7%), ale częściej niż dzieci respondentów z wykształceniem podstawowym (2%) i zasadniczym zawodowym (2%). Prawdopodobnie rodzice wyżej wykształceni sami pełnią funkcję korepetytorów swoich dzieci. Uczniowie szkół ponadpodstawowych częściej korzystają z korepetycji niż dzieci na niższym poziomie edukacji, ale również 4% rodzin, w których są tylko uczniowie szkoły podstawowej, zapewnia swoim dzieciom odpłatną pomoc w nauce.

Brak popularności zapewnienia dzieciom płatnej pomocy w nauce nie wynika z braku takiej potrzeby czy też nieprzypisywania przez rodziców wagi do radzenia sobie dzieci z obowiązkami szkolnymi. Rodzice sami angażują się w pomoc dzieciom i przyjmują na siebie rolę korepetytorów. Świadczą o tym dane o pomaganiu dzieciom w nauce i odrabianiu z nimi lekcji.

Udział dzieci w zajęciach pozalekcyjnych według wykształcenia rodziców przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 5

w procentach

Dzieci uczęszczające na:	Wykształcenie rodziców:			
	podstawowe	zasadnicze zawodowe	średnie	wyższe
- zajęcia sportowe	15	19	31	53
- dodatkową naukę języka obcego	8	13	24	59
- zajęcia artystyczne	8	10	16	30
- naukę gry na instrumencie	6	7	11	12
- zajęcia rozwijające zainteresowania	4	5	10	17

Popularność nauki języka obcego i zajęć sportowych może oznaczać, że rodzice uznają je za ważny aspekt edukacji. Te zajęcia w największym stopniu wpływają na podniesienie umiejętności praktycznych dziecka (w perspektywie zwiększone szanse na rynku pracy) i jego zdrowie fizyczne. Może to oznaczać, że - w opinii rodziców - są ważnym elementem przygotowania dzieci do przyszłego, dorosłego życia.

O kształceniu dzieci poza szkołą decyduje splot wzajemnie ze sobą powiązanych czynników. Oprócz wykształcenia i sytuacji materialnej rodziców są to: faza edukacyjna dzieci i dostęp do instytucji edukacyjnych (miejsce zamieszkania).

Ogólnie można powiedzieć, że - ze względu na uczestnictwo w zajęciach pozaszkolnych - najbardziej wypełniony czas mają uczniowie szkół podstawowych. Rodzice pozostają prawdopodobnie pod presją organizowanych na terenie szkoły różnych odpłatnych form kształcenia bądź też sami wywierają presję na dzieci, realizując w ten sposób własne aspiracje edukacyjne wobec nich. Młodzież zapewne podchodzi do dodatkowych zajęć w sposób selektywny, uwzględniając własne możliwości dysponowania czasem wolnym i autentyczne zainteresowania. Poza tym szkoły średnie programowo nauczają języków obcych i w tym przypadku dodatkowe lekcje oznaczają intensyfikację nauki.

Pozalekcyjna edukacja dzieci związana jest także z miejscem zamieszkania: najczęściej z dodatkowych zajęć korzystają dzieci z wielkich miast, co prawdopodobnie jest m.in. odbiciem realnego dostępu do różnego rodzaju form kształcenia.

Z przedstawionych wyżej danych wynika, że:

- ◆ większość rodzin ogranicza edukację dzieci do zajęć szkolnych;
- ◆ dzieci i młodzież mają nierówne szanse rozwijania swoich umiejętności, zdolności i talentów;
- ◆ edukacja pozalekcyjna dziecka związana jest z poziomem wykształcenia rodziców i ich sytuacją materialną. Można więc prognozować utrwalanie się środowiskowych wzorów edukacyjnych i wzrost nierówności szans edukacyjnych dzieci⁶.

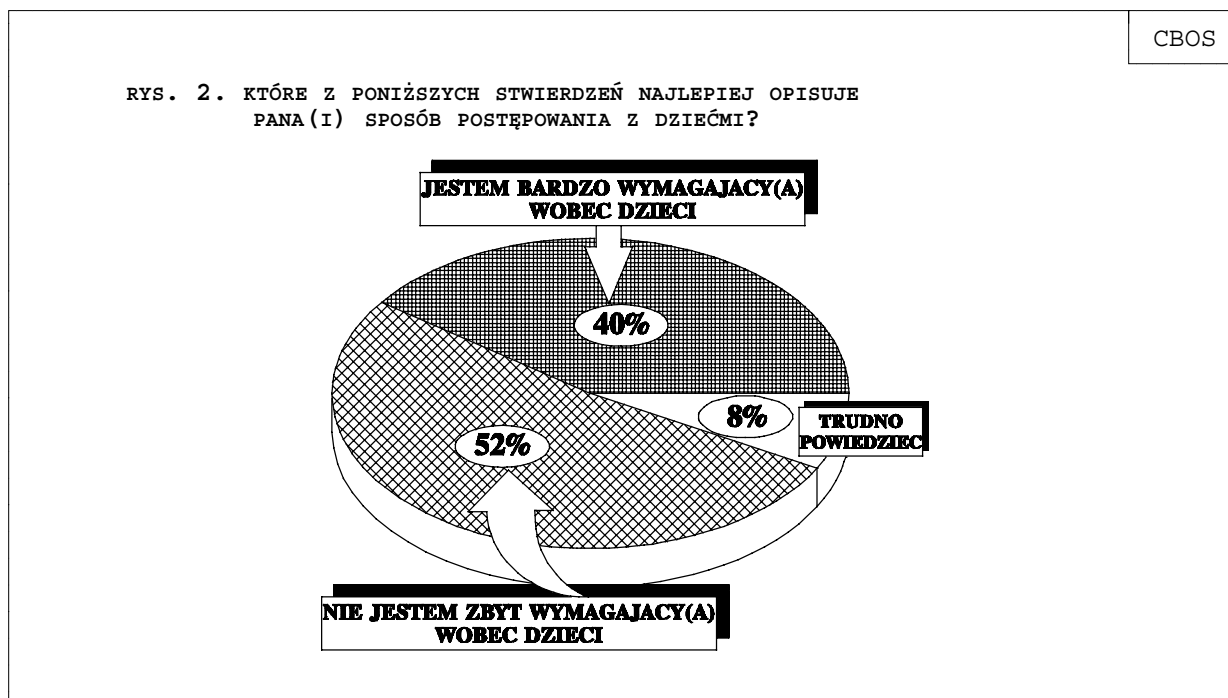
Sposoby postępowania z dziećmi

Badani rodzice są zwolennikami okazywania uczuć swoim dzieciom. Według deklaracji respondentów, zdecydowana większość matek (91%) i ponad trzy czwarte ojców (79%) stara się okazywać dzieciom miłość. Do nieokazywania dzieciom uczuć przyznaje się 15% ojców i 6% matek, a 4% badanych wstrzymało się od deklaracji na ten temat. Generalnie jednak można wnioskować, że rodzice starają się wychowywać swoje dzieci w atmosferze emocjonalnej bliskości i miłości. Powszechnie też deklarują, że w wychowaniu dziecka ważniejsze jest porozumienie między rodzicami i dziećmi (93%) niż karność i szacunek dla rodziców (5%)⁷.

O ile okazywanie uczuć dzieciom - w świetle deklaracji badanych - stało się normą w polskiej rodzinie, o tyle nie ma wśród rodziców jednomyślności co do stawiania dzieciom wymagań.

⁶ W przygotowaniu komunikat CBOS na ten temat: "Funkcjonowanie domu: podział obowiązków, obciążenia, pomoc".

⁷ Por. komunikat CBOS "Młode pokolenie..." cyt. wyd.

Zdania na ten temat są podzielone, przy czym nie wynikają one z żadnych różnic środowiskowych. We wszystkich grupach społecznych są rodzice określający swój sposób postępowania z dziećmi zarówno jako wymagający, jak i niezbyt wymagający. Wymagania stawiane dzieciom zależą raczej od osobistego rozumienia "wymagań" i od fazy rozwojowej dziecka.

Tabela 6

w procentach

Jaki jest Pana(i) sposób postępowania z dzieckiem:	Osoby mające dzieci					
	tylko w przed-szkolu	w przed-szkolu i szkole podsta-wowej	tylko w szkole podsta-wowej	w szkole podstawo-wej i po-nadpodsta-wowej	w szkole średniej i starsze	pozo-stali
Jestem bardzo wymagający (a) wobec dzieci	28	41	50	37	39	44
Nie jestem zbyt wymagający (a) wobec dzieci	54	50	45	56	57	51
Trudno powiedzieć	18	9	5	7	4	5

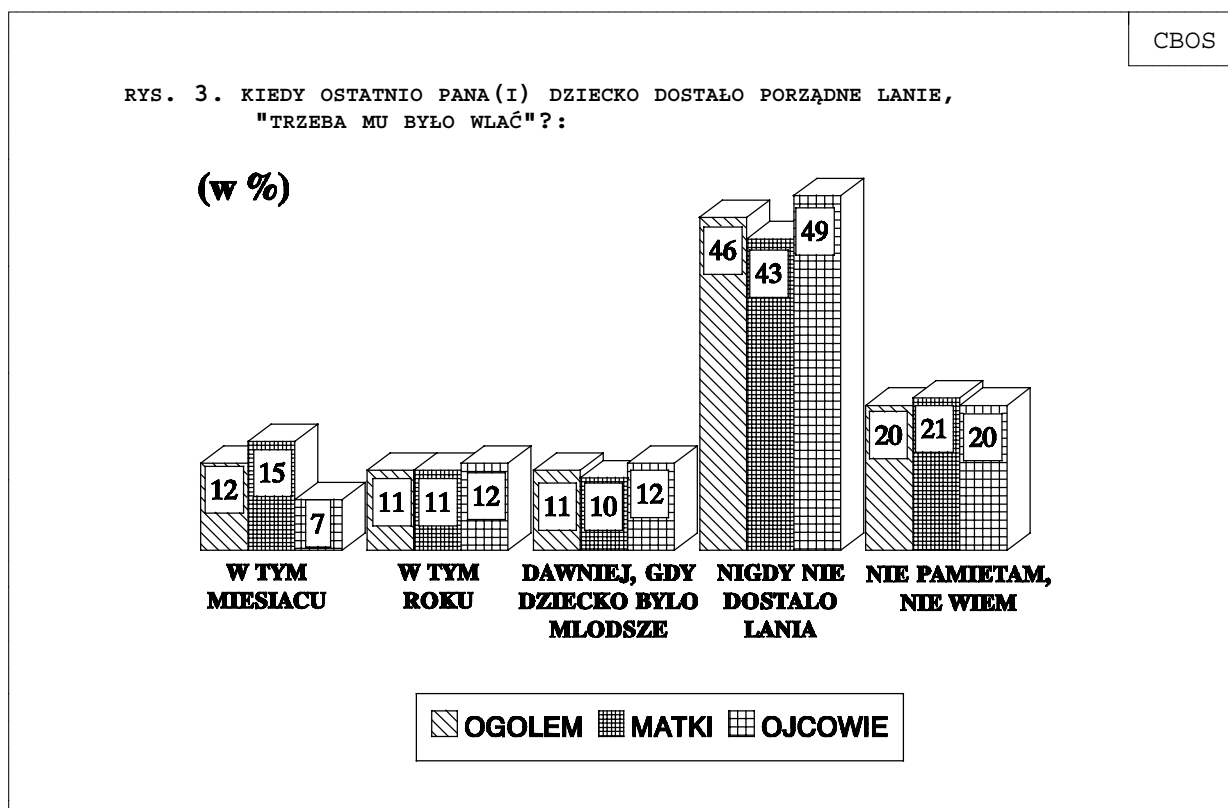
Z analizy danych wynika, że większość rodziców zalicza siebie do niezbyt wymagających. Warto jednak zauważyć, że wysokie wymagania stawiają rodzice najczęściej dzieciom uczącym się w szkole podstawowej. Prawdopodobnie dzieci w tym wieku z racji konieczności sprostania

wymaganiom szkolnym i wymuszonej samodzielności podczas nieobecności rodziców w domu są w gorszej sytuacji niż dzieci młodsze i starsze od nich lub te, które mają starsze rodzeństwo. Można przypuszczać, że jest to raczej ocena trudności, które muszą pokonać dzieci w swoim życiu codziennym, niż ocena własnych preferencji wychowawczych. Za taką interpretacją przemawia również fakt, że rodzice mający dzieci starsze niż w szkole podstawowej częściej deklarują, że nie są zbyt wymagający wobec nich.

Ocena własnych preferencji w zakresie stawiania dzieciom wysokich wymagań nie oznacza surowego traktowania potomstwa. Nie wykazuje też związku ze stosowaniem kar cielesnych jako metody wychowawczej.

Stosowanie kar cielesnych

Badani rodzice najchętniej deklarują, że nie stosują wcale kar cielesnych wobec dzieci lub nie robią tego od dawna.

Blisko jedna czwarta rodziców (23%) przyznaje, że w ciągu ostatniego roku sprawiła swojemu dziecku "porządne lanie". Deklarację "nie pamiętam" należy w tym przypadku traktować jako uchylenie się od odpowiedzi lub jej odmowę.

Interpretując wyniki odpowiedzi na to pytanie, trzeba poczynić pewne zastrzeżenia. Sformułowanie pytania bowiem z jednej strony wyklucza branie pod uwagę "klapsów" i innych, łagodniejszych form naruszenia nietykalności cielesnej dziecka, z drugiej strony, zwłaszcza w odniesieniu do najmłodszych dzieci, "porządne lanie" może oznaczać właśnie tzw. poszturchiwanie i klapsy, a nie "solidne lanie". Karanie małych dzieci może budzić w rodzicach poczucie winy, które każe im te "klapsy" uznać za solidne "lanie". Być może to tłumaczy łatwość, z jaką rodzice przyznają się do bicia małych dzieci.

Bicie częściej deklarują matki (26%) niż ojcowie (19%). Najczęściej kary cielesne stosowali bezrobotni (30%), pracownicy fizyczno-umysłowi (30%) i respondenci osiągający najniższe dochody na osobę w rodzinie (28%). Bicie dzieci deklaruje co czwarty respondent w wieku do lat 24, a więc mający wyłącznie dzieci bardzo małe.

Tabela 7

w procentach

Kiedy ostatnio Pana(i) dziecko dostało porządne lanie, "trzeba mu było wlać"?	Wiek rodziców				
	do 24 lat	25-34 lata	35-44 lata	45-54 lata	55 i powyżej
W tym roku	23	31	24	12	6
Dawniej, gdy dziecko było młodsze	2	3	13	18	19
Nigdy nie dostało lania	69	50	39	46	54
Nie pamiętam, nie wiem	6	15	23	24	21

Wiek rodziców nie ma znaczenia, wskazuje tylko pośrednio na zwyczaj stosowania kar cielesnych przede wszystkim w stosunku do dzieci małych. Średnia wieku dziecka, które dostało porządne lanie "dawniej, gdy było młodsze" (11%), wynosi 8 lat. Fakt, że tę formę kary stosuje się do dzieci najmłodszych, potwierdzają inne dane⁸.

⁸ Związek bicia dziecka z typem rodziny ze względu na fazę edukacyjną dziecka określa V Cramera =.19.

Tabela 8

w procentach

Kiedy ostatnio Pana(i) dziecko dostało porządne lanie, "trzeba mu było wlać"?	Osoby mające dzieci:					
	tylko w przedszkolu	w przedszkolu i szkole podstawowej	tylko w szkole podstawowej	w szkole podstawowej i ponadpodstawowej	w szkole średniej i starsze	pozostali
W tym miesiącu	14	23	12	8	2	14
W tym roku	11	14	17	9	3	11
Dawniej, gdy było młodsze	3	5	9	14	24	11
Nigdy	66	39	40	40	40	47
Nie pamiętam, nie wiem	6	19	22	29	31	17

Dzieci młodsze, jeśli już dostają lanie, to teraz, niedawno, lub nie dawniej niż w tym roku. Dzieci starsze w większości zaznały kary fizycznej dawniej, gdy były młodsze. Nie ma nic zaskakującego w tych wnioskach. Potwierdzają one raczej obserwacje z życia wzięte i budzą uzasadniony niepokój o przestrzeganie praw dziecka w jego własnej rodzinie. Są też zbieżne z deklaracjami młodzieży⁹ na temat najczęściej stosowanych metod wychowawczych w ich domach rodzinnych: 21% młodych ludzi przyznało, że najczęstszą metodą wychowawczą, jakiej w życiu doświadczali, było "sprawianie im lania".

Bicie dziecka jest metodą stosowaną w praktyce, ale można o tej metodzie powiedzieć, że nie znajduje akceptacji w opinii społecznej. W majowym sondażu CBOS¹⁰ "sprawianie dziecku lania" jako najskuteczniejszą metodę wychowawczą poleciłoby rodzicom niespełna 8% badanych. Jednocześnie w tym samym sondażu 47% respondentów stwierdziło, że "lanie jeszcze nikomu nie zaszkodziło" (52% było zdania, że "wobec dzieci nie powinno się stosować żadnych

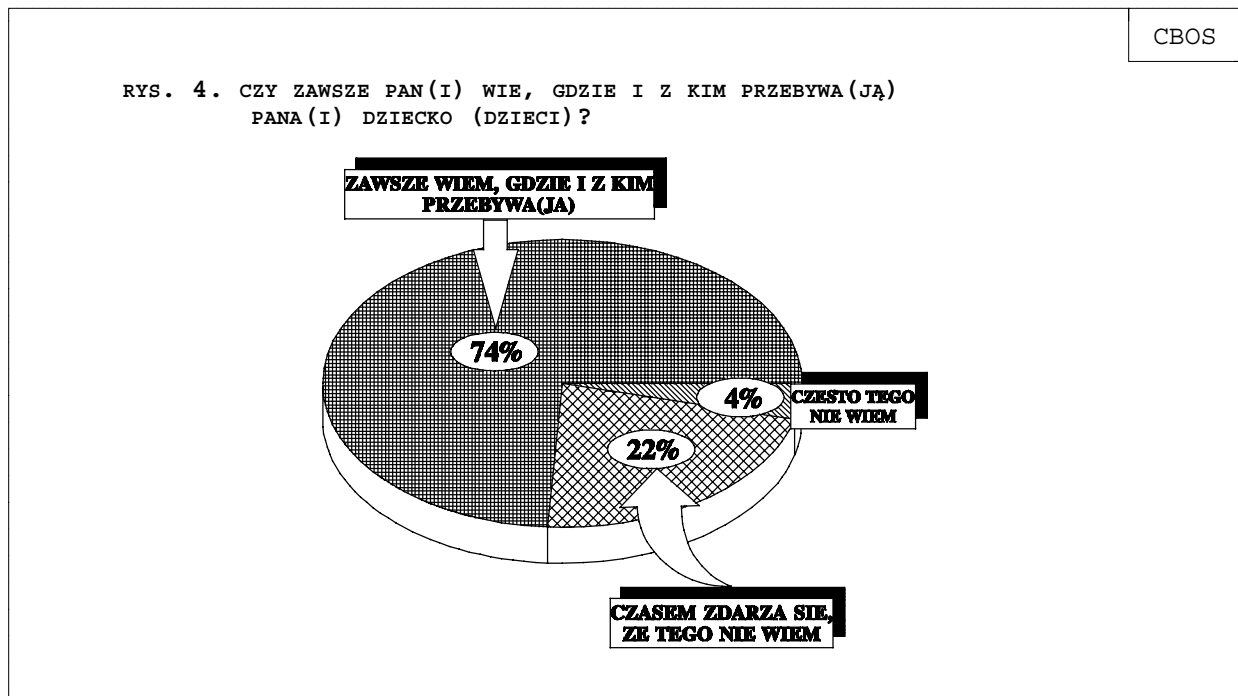
⁹ Badanie "Młodzież '94" zrealizowane przez CBOS w dniach 8-18 kwietnia '94 na 1260-osobowej reprezentatywnej próbie młodzieży ostatnich klas szkół ponadpodstawowych.

¹⁰ Badanie "Aktualne problemy i wydarzenia" (49), 19-23 maja '94, 1209-osobowa reprezentatywna próba losowa dorosłych mieszkańców Polski.

kar fizycznych"). Można więc skonstatować, że teoretycznie większość społeczeństwa zgadza się z poglądem, iż nie należy stosować kar cielesnych i że nie są one skuteczną metodą wychowawczą. W praktyce jednak bicie jest częstym "argumentem" w wychowaniu dziecka, zwłaszcza małego, a rodzicom pozostawia się swobodę wymierzania kary i uznania granicy, do której kara cielesna jeszcze dziecku "nie zaszkodzi".

Kuratela nad dziećmi

Zwyczaj kontrolowania tego, gdzie i w jakim towarzystwie przebywa dziecko poza domem, jest bardzo rozpowszechniony we wszystkich środowiskach.

Różnice w sprawowaniu tego typu kontroli nad dzieckiem wyznacza wiek dziecka, a nie cechy społeczne jego rodziców.

Tabela 9

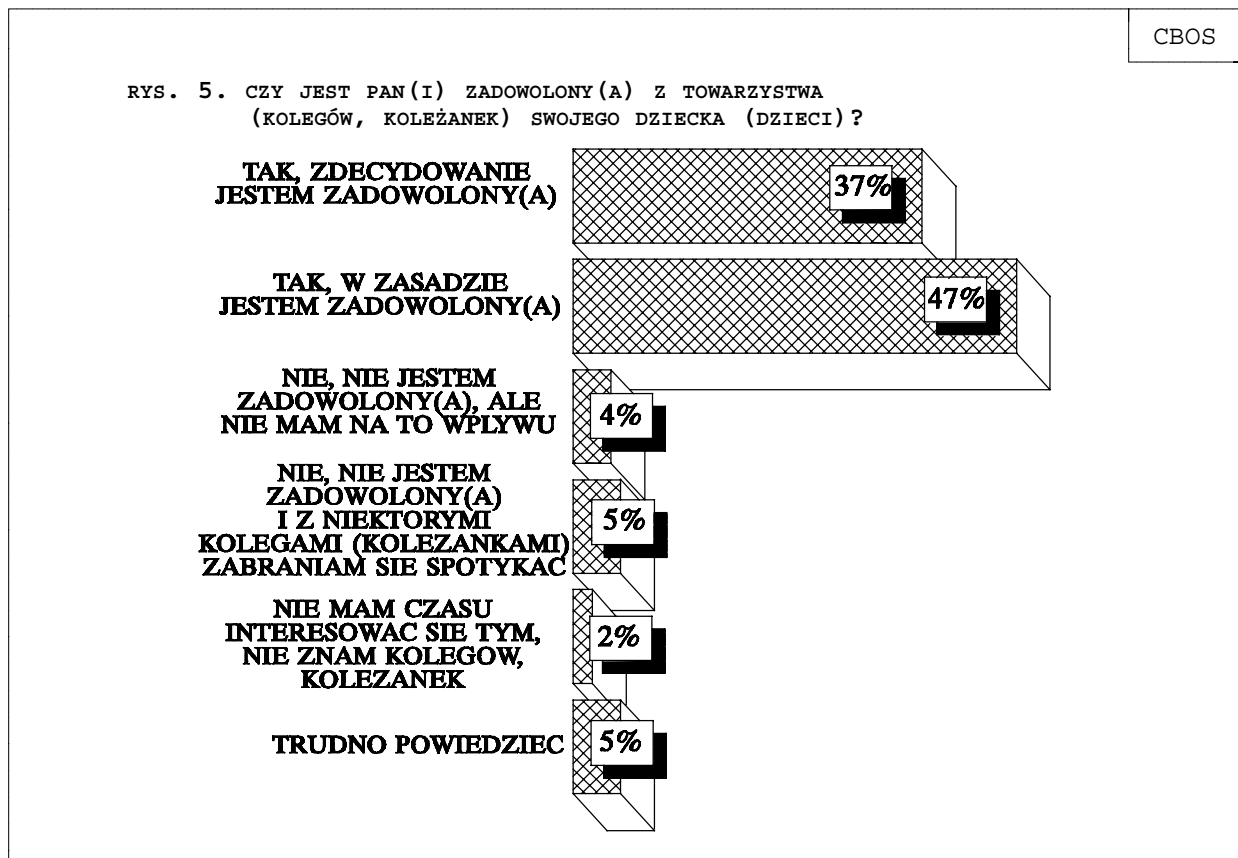
w procentach

Czy zawsze Pan(i) wie, gdzie i z kim przebywa(ją) Pana(i) dziecko (dzieci)?	Osoby mające dzieci:					
	tylko w przedszkolu	w przedszkolu i szkole podstawowej	tylko w szkole podstawowej	w szkole podstawowej i ponadpodstawowej	w szkole średniej i starsze	pozostali
Zawsze wiem, gdzie i z kim przebywa(ją)	94	82	78	65	59	62
Czasem zdarza się, że tego nie wiem	6	16	20	34	33	31
Często tego nie wiem	1	2	2	1	8	7

Zdecydowana większość rodziców mających dzieci w różnym wieku deklaruje sprawowanie kontroli nad sposobem spędzania czasu swoich pociech poza domem. Jednak im starsze dzieci, tym częściej zdarza się, że rodzice "czasami" tracą nad nimi kontrolę. Stwierdza to co piąty z rodziców dziecka uczącego się w szkole podstawowej i jedna trzecia rodziców dzieci starszych. Tylko nieliczni respondenci przyznają się, że często nie wiedzą, gdzie są i co robią ich dzieci. Najczęściej dotyczy to dorastającej młodzieży (łącznie kategorie "dzieci w szkołach ponadpodstawowych i starsze" oraz "pozostali", w których są dzieci o dużej różnicy wieku). Wynik ten jest zbliżony z danymi z badania "Młodzież '94", w którym 14% młodzieży stwierdziło, że nie uzgadnia z nikim swoich "wyjść" i późnych powrotów do domu. Pozostali uczniowie deklarowali uzgadnianie z rodzicami godzin powrotu, a tym samym można przypuszczać, że informowali rodziców, gdzie i z kim będą w tym czasie przebywali.

Większość rodziców akceptuje towarzystwo koleżanek i kolegów swoich dzieci, uznając je tym samym za odpowiednie. Pominięto rodziny, w których w opinii badanych dzieci są za małe, by oceniać ich towarzystwo. W co dziesiątej rodzinie (ogółem 9%), w której dzieci same

decydują o wyborze kręgu przyjaciół i kolegów, rodzice nie są zadowoleni z towarzystwa swego potomstwa. Można wnioskować, że obawiają się nieodpowiedniego, "złego towarzystwa" i wpływu, jaki może ono wywierać na zachowania dzieci.

Większość rodziców deklaruje, że interesuje się tym, w jaki sposób dzieci spędzają wolny czas w domu - co czytają, co oglądają w telewizji i na wideo. Jest oczywiste, że ten sposób uczestniczenia w życiu dziecka związany jest z jego wiekiem: im starsze dzieci, tym częściej rodzice przestają dokładnie kontrolować, jakie treści kultury masowej z ogólnie dostępnych wybiera ich dziecko i tym częściej stwierdzają, że mają tylko ogólną orientację, "wiedzą, ale niedokładnie".

Tabela 10

w procentach

Czy wie Pan(i), co czyta i ogląda Pana dziecko (dzieci)?	Osoby mające dzieci					
	tylko w przed- szkolu	w przed- szkolu i szkole podsta- wowej	tylko w szkole podsta- wowej	w szkole podsta- wowej i ponadpod- stawowej	w szkole średniej i starsze	pozo- stali
Gazety, czasopisma						
Wiem bardzo dokładnie	87	72	76	63	54	55
Wiem, ale niedokładnie	10	18	19	33	38	32
Wiem w przypadku młodszych dzieci, ale nie wiem w przypadku starszych	3	6	2	3	1	9
Nie, nie mam na to czasu	-	4	3	1	8	5
Programy telewizyjne						
Wiem bardzo dokładnie	88	78	78	68	58	65
Wiem, ale niedokładnie	10	15	19	27	35	28
Wiem w przypadku młodszych dzieci, ale nie wiem w przypadku starszych	3	4	1	3	1	5
Nie, nie mam na to czasu	-	4	1	2	6	2
Filmy na wideo						
Wiem bardzo dokładnie	94	78	77	63	52	49
Wiem, ale niedokładnie	4	14	18	29	38	34
Wiem w przypadku młodszych dzieci, ale nie wiem w przypadku starszych	2	4	2	4	1	10
Nie, nie mam na to czasu	-	4	3	4	9	7

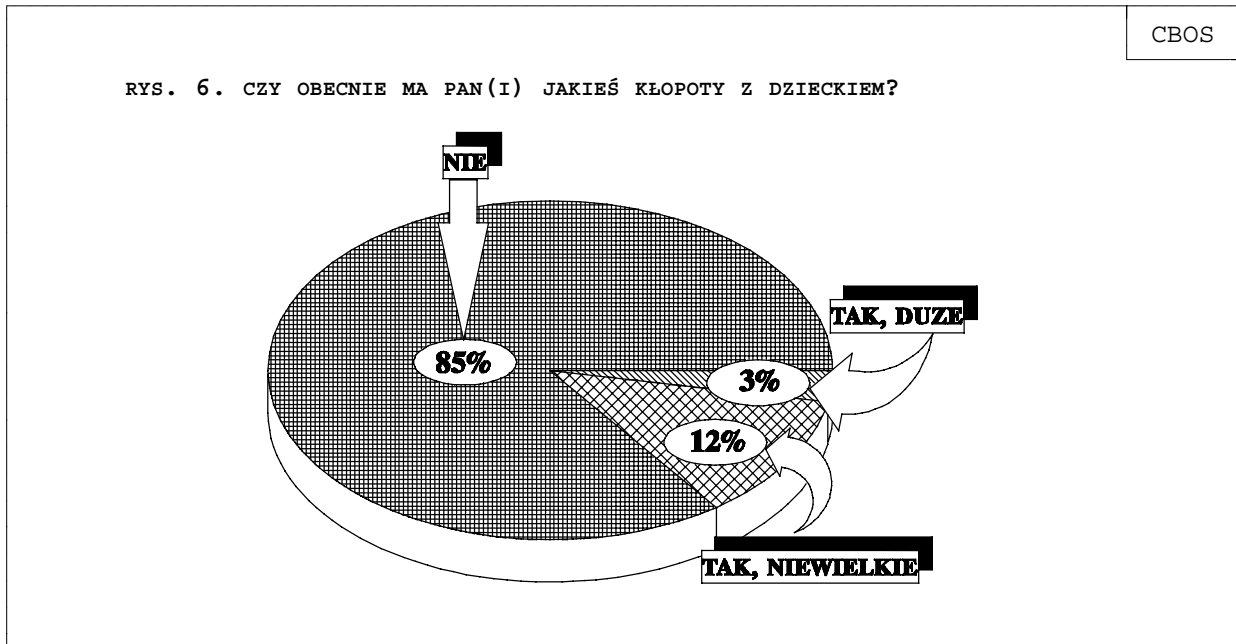
Lepszą orientację w tym zakresie deklarują kobiety. Trzy czwarte matek i dwie trzecie ojców dokładnie wie, jakie programy telewizyjne oglądają ich dzieci. W przypadku oglądania filmów wideo deklaracje takie składa 71% matek i 63% ojców, a czytelnictwo gazet i czasopism w pełni kontroluje 70% matek i 58% ojców. Nieliczni rodzice przyznali, że wcale się tym nie zajmują, nie mają czasu na kontrolowanie dzieci (w przypadku czasopism - 4%, telewizji - 3% i wideo - 5%). W odniesieniu do każdego medium deklaracje braku czasu na zainteresowanie tą sprawą dwukrotnie częściej składali ojcowie niż matki.

Zainteresowanie docierającymi do dziecka treściami kultury masowej związane jest z wykształceniem rodziców: im wyższe ich wykształcenie, tym częściej deklarują, że dokładnie są poinformowani o tym, co czytają i oglądają ich dzieci. Trzeba jednak dodać, że w odniesieniu do każdego środka przekazu pełne zainteresowanie ("dokładnie wiem") wykazuje większość rodziców z wykształceniem podstawowym (56%-64% w zależności od medium) i trzy czwarte lub więcej osób (75%-82%) z wykształceniem wyższym.

Kłopoty sprawiane przez dzieci

Rodzice nie są skłonni przyznawać się, że nie radzą sobie z wychowaniem dzieci. Zdecydowana większość deklaruje, że jest wolna od tego typu problemów. Przypomnijmy, że wszyscy rodzice deklarują zadowolenie ze swych dzieci: 71% jest bardzo zadowolonych i 29% - raczej zadowolonych ze swych dzieci¹¹.

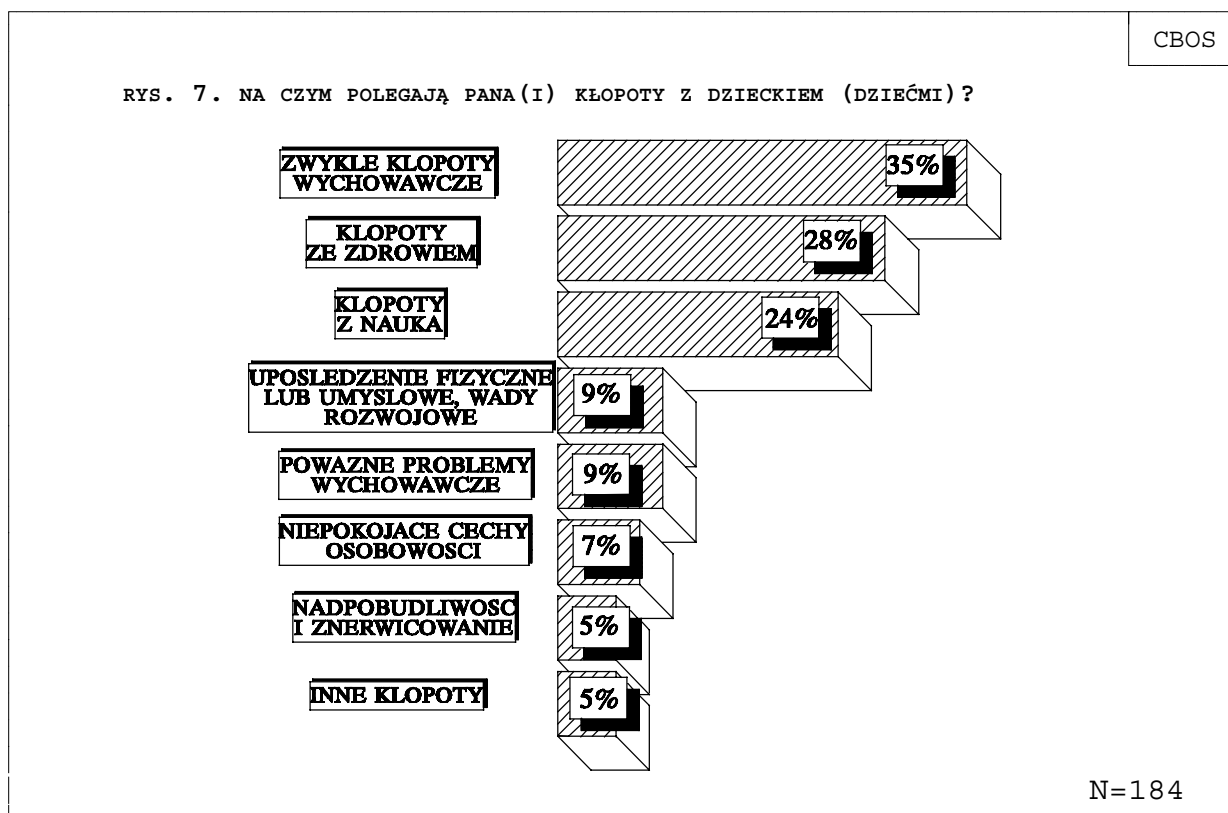
¹¹ Zob. komunikat CBOS "Młode pokolenie..." cyt. wyd.

Wśród niewielkiej grupy rodziców, którym dzieci sprawiają kłopoty (łącznie 15%), znalazły się przede wszystkim osoby wychowujące dzieci w złych warunkach materialnych (22%), mieszkańcy wielkich miast (22%) i respondenci powyżej 55 roku życia (25%).

Kłopoty z dziećmi nie są związane z wiekiem dzieci: deklarują je w takim samym stopniu rodzice mający tylko dzieci małe, w wieku przedszkolnym (14%), co i rodzice dzieci w różnym wieku, od małych po dorosłe (14%). Można to interpretować w sposób następujący:

- ◆ drobne, codzienne kłopoty wychowawcze rodzice puszczają w niepamięć i nie znajdują one odzwierciedlenia w odpowiedziach na to pytanie;
- ◆ kłopoty z dziećmi zaczynają się wtedy, jeśli rozwiązanie ich przekracza możliwości rodziców, wywołuje poczucie bezradności, niezawinionej kary lub konieczność pogodzenia się z losem. Uzasadnienia dla tej interpretacji można szukać w odpowiedziach na pytanie otwarte: "Na czym polegają Pana(i) kłopoty z dzieckiem?"

Okazuje się, że rodzice, którzy w ogóle deklarowali problemy z dziećmi, wymieniali przede wszystkim kłopoty ze zdrowiem swoich dzieci: poważne stany chorobowe - choroby nerek, leczone nerwice, alergie, choroby nowotworowe, brak odporności. Do tej samej kategorii kłopotów można zaliczyć objawy nadpobudliwości i znerwicowania, upośledzenie fizyczne bądź umysłowe lub wady rozwojowe dzieci.

Wśród problemów wychowawczych wymieniane są: 1) nieposłuszeństwo, brak porozumienia z dzieckiem, kłopoty wieku dojrzewania i inne "przejściowe" problemy oraz 2) problemy uznane przez rodziców za "poważne", do których należą: kradzież, picie alkoholu, złe towarzystwo, ale także przedwczesne macierzyństwo i 3) niepokojące - w opinii rodziców - cechy osobowości dziecka: lenistwo, arogancja, słabość charakteru, zazdrość itp.

Ponadto co czwarty rodzic deklarujący problemy wychowawcze wymienia kłopoty z nauką, brak chęci lub zdolności do nauki.

Nieradzenie sobie dzieci ze szkołą stanowi osobne zagadnienie i niekoniecznie musi być następstwem błędów wychowawczych czy złej woli dziecka. Zazwyczaj jednak dzieci, które nie radzą sobie ze szkołą lub z rówieśnikami, są uznawane za "kłopotliwe". Ideałem jest "grzeczne" dziecko, które nie ma większych problemów z nauką ani konfliktów z nauczycielami i kolegami, a jego rodzice mogą ograniczyć kontakty ze szkołą do rutynowych "dni otwartych" i wywiadówek.

Tabela 11

w procentach

Czy Pana(i) dziecko lub któreś z dzieci w minionym roku szkolnym* miało trudności:	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
- w nauce, w obowiązkach szkolnych**	21	78	1
- w kontaktach z kolegami, koleżankami	5	93	3
- w kontaktach z nauczycielami	6	92	2

* Badanie było zrealizowane we wrześniu i pytanie dotyczyło roku szkolnego 1993/1994.
** Pytanie dotyczyło rodzin, w których jest (są) dziecko/dzieci w wieku szkolnym.

Tylko nieliczni rodzice deklarują, że ich potomstwo ma problemy z rówieśnikami lub nauczycielami. Trudno wyrokować, czy istotnie w badanych rodzinach kontakty dzieci z otoczeniem nie stanowią problemu, czy też rodzice bagatelizują go lub nie są dostatecznie o nim poinformowani.

Trudności w nauce w znacznie większym stopniu niż inne trudności szkolne znajdują odbicie w świadomości rodziców. Stanowią one problem dzieci w co piątej rodzinie. Można stąd wnosić, że rodzice przywiązują większą wagę do osiągnięć edukacyjnych swoich dzieci niż do ich kontaktów społecznych. Może też to być sygnał, że znaczna część dzieci i młodzieży nie radzi sobie z przeładowanym programem szkolnym i obowiązkami szkolnymi. Wskazywałby na to duży udział rodziców w codziennym odrabianiu lekcji.

O szkolnych trudnościach swoich dzieci częściej niż inni mówią rodzice najstarsi (28%), z wykształceniem podstawowym (26%), robotnicy niewykwalifikowani (33%), respondenci o najniższych dochodach na osobę w rodzinie (28%) i określający swoją sytuację materialną jako złą (27%). Ogólnie można więc powiedzieć, że trudności w nauce częściej mają dzieci w tych rodzinach, w których rodzice sami nie mogą dziecku pomóc, a warunki materialne nie pozwalają na zapewnienie korepetytora. Korepetycje nie są zresztą popularną formą pomocy w nauce i zapewnia je dzieciom tylko 4% badanych rodziców.

Trudności w wywiązywaniu się dzieci z obowiązków szkolnych sygnalizują rodzice mający dzieci na różnym poziomie kształcenia (szkoły podstawowe i ponadpodstawowe). Jednak najczęściej (32%) deklarują je rodzice, którzy mają dzieci tylko w szkole podstawowej (nie mają dzieci w wieku przedszkolnym ani w szkołach ponadpodstawowych). Zapewne dzieci na podstawowym poziomie edukacji poddawane są większej kontroli i rodzice są lepiej poinformowani o szkolnych kłopotach i postępach w nauce. Może to też oznaczać, że szkoła podstawowa, przez którą musi przejść każde dziecko, stawia wysokie wymagania i sprostanie im jest dla wielu dzieci dużym wysiłkiem.

★

★ ★

W przeciętnej polskiej rodzinie dziecko ma wysoką pozycję i znajduje się w centrum uwagi i troski rodziców. Większość rodziców ma poczucie sprawowania kontroli nad sposobem, w jaki ich dzieci spędzają czas wolny w domu i poza nim, czuwa nad towarzystwem, które może wywierać wpływ na zachowanie dziecka, stara się uczestniczyć w życiu dziecka przez spędzanie z nim czasu wolnego, zabawę, pomoc w odrabianiu lekcji oraz wszystkich innych sprawach dotyczących przeżyć dziecka, jego kłopotów i kontaktów społecznych. Innymi słowy - większość badanych rodziców ma poczucie dobrego wypełniania przez rodzinę funkcji opiekuńczych, wychowawczych, integracyjnych i socjalizacyjnych.

Jest to dominujący portret badanych rodzin, ale jednocześnie trzeba zaznaczyć, że są rodziny, w których brak czasu dla domu i dzieci uniemożliwia sprawowanie powszechnie akceptowanych przez rodziców wzorów opieki nad dzieckiem.

Ogólnie można stwierdzić, że bez względu na zróżnicowanie społeczne istnieją pewne cechy wspólne badanych rodzin. Należą do nich niektóre wzory rodzinnego spędzania czasu, okazywanie dzieciom uczuć, aspiracje edukacyjne dotyczące dzieci, sposoby postępowania z dzieckiem, metody wychowawcze. Są to "polskie", powszechnie przyjęte normy, modyfikowane głównie przez wiek dzieci. Oprócz tych cech wspólnych dla polskich rodzin istnieją różnice środowiskowe, które wynikają z możliwości spełniania funkcji opiekuńczych rodziny. Dotyczy to głównie pozaszkolnej edukacji dzieci i młodzieży (rozwijania wiedzy, talentów i umiejętności), udziału dzieci w sprawach dorosłych członków rodziny, wypoczynku wakacyjnego. Podstawowym kryterium wyznaczającym te różnice jest wykształcenie badanych i konsekwentnie powiązane z nim: dochody, sytuacja materialna i pozycja zawodowa. Dzieci rodziców wyżej wykształconych i zamożniejszych mają większe szanse - w porównaniu z dziećmi z pozostałych rodzin - korzystania z pozaszkolnych możliwości edukacyjnych, lepsze warunki wypoczynku wakacyjnego, pełniej też uczestniczą w sprawach dotyczących całej rodziny.

A N E K S

PODZIAŁ NA REGIONY W BADANIACH CBOS

1. Region północny:

09 woj. elbląskie
10 woj. gdańskie
17 woj. koszalińskie
26 woj. olsztyńskie
39 woj. słupskie
41 woj. szczecińskie

2. Region zachodni:

11 woj. gorzowskie
12 woj. jeleniogórskie
20 woj. legnickie
45 woj. wałbrzyskie
47 woj. wrocławskie
49 woj. zielonogórskie

3. Region środkowozachodni:

05 woj. bydgoskie
13 woj. kaliskie
16 woj. konińskie
21 woj. leszczyńskie
29 woj. pilskie
32 woj. poznańskie
44 woj. toruńskie
46 woj. wrocławskie

4. Region środkowy:

01 woj. warszawskie
07 woj. ciechanowskie
24 woj. łódzkie
30 woj. piotrkowskie
31 woj. płockie
34 woj. radomskie
37 woj. sieradzkie
38 woj. skierniewickie

5. Region wschodni:

02 woj. bielsko-podlaskie
03 woj. białostockie
06 woj. chełmskie
22 woj. lubelskie
23 woj. łomżyńskie
28 woj. ostrołęckie
36 woj. siedleckie
40 woj. suwalskie
48 woj. zamojskie

6. Region południowo-wschodni:

15 woj. kieleckie
18 woj. krakowskie
19 woj. krośnieńskie
25 woj. nowosądeckie
33 woj. przemyskie
35 woj. rzeszowskie
42 woj. tarnobrzeskie
43 woj. tarnowskie

7. Region południowo-zachodni:

04 woj. bielskie
08 woj. częstochowskie
14 woj. katowickie
27 woj. opolskie

Tabela 1. Czy w Pana(i) rodzinie rodzice i dzieci rozmawiają o ważnych sprawach rodzinnych?

(%)

	Często	Czasami	Rzadko	Nigdy lub prawie nigdy	Liczba osób
Ogółem	41	35	18	6	987
Płeć					
Mężczyźni	40	34	18	8	414
Kobiety	42	36	17	4	572
Wiek					
do 24 lat	23	46	23	8	13
25-34	43	30	21	7	208
35-44	39	37	18	6	511
45-54	45	36	15	5	202
55 lat i więcej	53	37	10	0	51
Miejsce zamieszkania					
Wieś	35	40	19	6	373
Miasto do 20 tys.	39	35	18	8	115
od 21 do 100 tys.	44	30	18	7	179
101-500 tys.	46	33	14	6	222
501 tys. i więcej mieszk.	54	29	16	1	97
Region					
Północny	39	35	17	8	122
Zachodni	38	34	23	5	105
Środkowo-zachodni	36	42	17	5	152
Środkowy	45	31	20	4	152
Wschodni	43	38	13	6	121
Południowo-wschodni	43	34	17	6	157
Południowo-zachodni	43	33	17	7	178
Wykształcenie					
Podstawowe	36	36	21	7	259
Zasadnicze zawodowe	36	37	21	7	319
Średnie	47	35	14	5	330
Wyższe	58	30	10	1	79
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	56	30	11	3	90
Prac.umysł.niż.szczębla	50	34	12	3	146
Pracownicy fiz.- umysł.	42	33	19	6	83
Robotnicy wykwalifikowani	40	31	24	5	161
Robotnicy niewykwalifik.	27	37	27	9	92
Rolnicy	32	39	23	6	105
Prywatni przedsiębiorcy	36	41	12	11	73
Bierni zawodowo					
Renciści i emeryci	41	40	14	5	107
Bezrobotni	50	30	7	13	54
Gospodynie domowe i inni	40	37	19	4	75
Dochody na jedną osobę					
Poniżej 750 tys.zł	31	38	20	11	148
750 tys. - 1249 tys.	40	37	18	4	267
1250 tys. - 1749 tys.	38	35	20	6	225
1750 tys. - 2249 tys.	49	33	16	3	166
2250 tys. i powyżej	50	33	12	5	171
Ocena własnych war. mater.					
Złe	36	36	21	7	295
Średnie	41	37	16	5	462
Dobre	50	29	15	5	226
Zainteresowanie polityką					
Duże	49	32	13	6	109
Średnie	40	37	18	5	474
Małe lub żadne	41	34	18	7	403
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	55	28	14	3	29
Raz w tygodniu	42	37	16	5	593
Kilka razy w roku	35	36	23	6	278
W ogóle nie uczestniczy	49	25	14	12	85
Poglądy polityczne					
Lewica	45	37	14	4	208
Centrum	43	34	17	6	328
Prawica	42	36	17	5	149
Trudno powiedzieć	37	35	21	7	302

Tabela 2. Jak często matka odrabia z dzieckiem (dziećmi) lekcje, pomaga mu (im) w nauce?
 1 - W zasadzie codziennie; 2 - Kilka razy w tygodniu; 3 - Tylko w niedziele lub inne wolne dni; 4 - Prawie wcale nie ma na to czasu; 5 - Trudno powiedzieć (%)

	1	2	3	4	5	Liczba osób
Ogółem	53	21	7	15	4	922
Wiek						
do 24 lat	50	17	17	17	0	6
25-34	75	16	5	3	1	198
35-44	53	24	8	12	3	497
45-54	34	19	8	32	7	183
55 lat i więcej	17	26	11	40	6	35
Miejsce zamieszkania						
Wieś	50	22	9	16	2	341
Miasto do 20 tys.	57	21	3	18	2	102
od 21 do 100 tys.	53	19	10	14	5	177
101-500 tys.	57	19	4	15	5	205
501 tys.i więcej mieszk.	50	26	7	11	5	96
Region						
Północny	63	17	2	12	5	123
Zachodni	68	9	4	14	4	97
Środkowo-zachodni	57	25	6	12	0	137
Środkowy	50	22	7	18	3	157
Wschodni	47	21	10	20	2	109
Południowo-wschodni	42	23	12	17	6	143
Południowo-zachodni	48	25	10	12	6	156
Wykształcenie						
Podstawowe	45	19	8	25	4	239
Zasadnicze zawodowe	52	25	8	12	2	295
Średnie	58	19	8	11	4	314
Wyższe	57	22	3	11	8	74
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	56	20	7	11	6	85
Prac.umysł.niż.szczebła	59	21	7	9	4	135
Pracownicy fiz.- umysł.	50	17	10	17	7	90
Robotnicy wykwalifikowani	51	23	8	16	2	158
Robotnicy niewykwalifik.	52	21	9	15	2	86
Rolnicy	45	24	6	23	1	94
Prywatni przedsiębiorcy	48	29	9	12	2	66
Bierni zawodowo						
Renciści i emeryci	34	16	9	32	9	91
Bezrobotni	58	31	4	4	2	48
Gospodynie domowe i inni	81	12	3	4	0	67
Dochody na jedną osobę						
Poniżej 750 tys.zł	57	22	7	13	1	143
750 tys. - 1249 tys.	53	20	10	15	2	260
1250 tys. - 1749 tys.	57	22	7	12	2	209
1750 tys. - 2249 tys.	50	23	5	16	7	151
2250 tys. i powyżej	44	17	9	21	9	151
Ocena własnych war. mater.						
Złe	54	19	8	16	2	287
Średnie	50	24	7	16	3	425
Dobre	56	18	7	13	6	206
Zainteresowanie polityką						
Duże	52	21	7	16	5	107
Średnie	52	23	6	14	5	446
Małe lub żadne	54	19	9	16	2	368
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	60	20	0	12	8	25
Raz w tygodniu	53	22	8	14	3	560
Kilka razy w roku	53	20	6	17	4	255
W ogóle nie uczestniczy	49	18	8	19	8	80
Poglądy polityczne						
Lewica	50	22	6	19	3	185
Centrum	55	23	8	11	3	306
Prawica	54	23	5	16	1	146
Trudno powiedzieć	52	18	9	16	5	285

Tabela 3. Jak często ojciec odrabia z dzieckiem (dziećmi) lekcje, pomaga mu (im) w nauce?
 1 - W zasadzie codziennie; 2 - Kilka razy w tygodniu; 3 - Tylko w niedziele lub inne wolne dni; 4 - Prawie wcale nie ma na to czasu; 5 - Trudno powiedzieć (%)

	1	2	3	4	5	Liczba osób
Ogółem	17	19	22	37	5	831
Wiek						
do 24 lat	17	0	33	50	0	6
25-34	24	23	29	23	2	182
35-44	16	19	24	36	5	451
45-54	14	16	13	51	6	158
55 lat i więcej	6	23	10	52	10	31
Miejsce zamieszkania						
Wieś	12	19	23	42	4	311
Miasto do 20 tys.	19	23	15	37	6	97
od 21 do 100 tys.	19	22	24	31	4	161
101-500 tys.	22	17	24	31	6	178
501 tys.i więcej mieszk.	19	16	20	39	6	83
Region						
Północny	19	20	18	34	8	103
Zachodni	17	13	27	34	9	82
Środkowozachodni	26	22	18	34	1	125
Środkowy	11	19	21	45	4	139
Wschodni	12	21	19	44	3	99
Południowo-wschodni	12	18	20	44	5	132
Południowo-zachodni	21	19	31	24	5	151
Wykształcenie						
Podstawowe	14	15	14	50	7	207
Zasadnicze zawodowe	15	21	25	35	4	277
Średnie	19	19	29	30	4	277
Wyższe	24	24	10	34	7	70
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	25	25	15	29	5	75
Prac.umysł.niż.szczebła	27	15	27	27	4	114
Pracownicy fiz.- umysł.	18	14	26	33	10	73
Robotnicy wykwalifikowani	14	20	31	30	4	148
Robotnicy niewykwalifik.	14	25	16	39	6	77
Rolnicy	6	23	12	57	2	90
Prywatni przedsiębiorcy	17	21	23	39	0	66
Bierni zawodowo						
Renciści i emeryci	11	14	14	52	10	81
Bezrobotni	17	21	19	38	5	42
Gospodynie domowe i inni	21	16	33	29	2	63
Dochody na jedną osobę						
Poniżej 750 tys.zł	19	19	18	41	3	129
750 tys. - 1249 tys.	13	21	22	38	5	232
1250 tys. - 1749 tys.	18	17	28	35	3	188
1750 tys. - 2249 tys.	22	17	20	38	4	133
2250 tys. i powyżej	16	21	22	31	10	140
Ocena własnych war. mater.						
Złe	20	19	16	41	4	244
Średnie	15	19	26	35	5	386
Dobre	17	21	23	34	6	197
Zainteresowanie polityką						
Duże	22	20	17	36	4	103
Średnie	18	21	23	34	5	413
Małe lub żadne	14	17	23	40	5	314
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	9	23	27	36	5	22
Raz w tygodniu	16	21	22	37	4	507
Kilka razy w roku	19	15	23	38	5	226
W ogóle nie uczestniczy	18	22	19	34	8	74
Poglądy polityczne						
Lewica	16	18	22	38	5	165
Centrum	18	20	24	34	4	282
Prawica	18	18	21	40	2	141
Trudno powiedzieć	15	19	21	37	8	243

Tabela 4. Jak często matka rozmawia z dzieckiem (dziećmi) o jego (ich) sprawach, przeżyciach?
 1 - W zasadzie codziennie; 2 - Kilka razy w tygodniu; 3 - Tylko w niedziele lub inne wolne dni; 4 - Prawie wcale nie ma na to czasu; 5 - Trudno powiedzieć (%)

	1	2	3	4	5	Liczba osób
Ogółem	52	29	14	3	2	1071
Wiek						
do 24 lat	70	25	0	5	0	20
25-34	68	23	4	3	2	274
35-44	49	30	16	3	2	530
45-54	38	32	21	4	4	201
55 lat i więcej	30	33	30	5	2	43
Miejsce zamieszkania						
Wieś	43	32	19	5	1	389
Miasto do 20 tys.	54	28	13	3	2	125
od 21 do 100 tys.	54	25	17	2	2	209
101-500 tys.	57	29	8	2	4	235
501 tys. i więcej mieszk.	63	25	6	2	4	112
Region						
Północny	61	28	8	2	1	138
Zachodni	59	22	15	3	2	110
Środkowozachodni	55	29	14	1	0	164
Środkowy	58	26	12	1	3	180
Wschodni	46	29	18	5	2	131
Południowo-wschodni	40	35	18	6	2	164
Południowo-zachodni	45	30	15	4	5	184
Wykształcenie						
Podstawowe	38	33	22	5	2	266
Zasadnicze zawodowe	46	31	17	5	3	344
Średnie	63	25	8	1	3	371
Wyższe	67	24	7	1	1	90
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	62	27	9	1	1	100
Prac.umysł.niż.szczebła	58	29	8	1	4	159
Pracownicy fiz.- umysł.	59	22	13	3	3	101
Robotnicy wykwalifikowani	47	31	18	3	1	182
Robotnicy niewykwalifik.	43	28	19	6	3	99
Rolnicy	35	28	29	7	1	108
Prywatni przedsiębiorcy	56	31	9	0	4	78
Bierni zawodowo						
Renciści i emeryci	31	41	18	5	5	102
Bezrobotni	63	20	14	3	0	59
Gospodynie domowe i inni	69	25	4	1	1	81
Dochody na jedną osobę						
Poniżej 750 tys.zł	53	29	13	4	1	154
750 tys. - 1249 tys.	47	30	17	5	1	296
1250 tys. - 1749 tys.	49	33	12	3	4	243
1750 tys. - 2249 tys.	54	26	15	2	4	184
2250 tys. i powyżej	57	24	13	2	3	185
Ocena własnych war. mater.						
Złe	48	30	15	4	3	319
Średnie	50	29	17	3	1	498
Dobre	59	27	8	2	4	250
Zainteresowanie polityką						
Duże	53	29	13	0	4	120
Średnie	51	30	13	3	2	520
Małe lub żadne	51	27	15	4	2	430
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	61	21	11	4	4	28
Raz w tygodniu	50	30	14	3	2	648
Kilka razy w roku	52	26	16	4	2	304
W ogóle nie uczestniczy	55	31	9	1	3	89
Poglądy polityczne						
Lewica	52	29	16	1	2	219
Centrum	53	30	12	3	1	358
Prawica	59	26	11	2	3	172
Trudno powiedzieć	45	29	17	6	3	322

Tabela 5. Jak często ojciec rozmawia z dzieckiem (dziećmi) o jego (ich) sprawach, przeżyciach?
 1 - W zasadzie codziennie; 2 - Kilka razy w tygodniu; 3 - Tylko w niedziele lub inne wolne dni; 4 - Prawie wcale nie ma na to czasu; 5 - Trudno powiedzieć (%)

	1	2	3	4	5	Liczba osób
Ogółem	26	28	27	15	4	966
Wiek						
do 24 lat	26	37	26	11	0	19
25-34	40	27	22	8	3	251
35-44	21	30	29	16	4	482
45-54	20	22	31	21	6	172
55 lat i więcej	23	28	18	26	5	39
Miejsce zamieszkania						
Wieś	18	29	30	21	2	356
Miasto do 20 tys.	29	25	25	15	6	116
od 21 do 100 tys.	30	26	27	12	5	191
101-500 tys.	27	29	27	11	6	205
501 tys.i więcej mieszk.	37	27	20	12	4	97
Region						
Północny	28	25	28	14	5	117
Zachodni	28	25	31	12	4	97
Środkowozachodni	29	28	29	12	1	150
Środkowy	32	27	24	13	4	159
Wschodni	17	29	26	24	4	119
Południowo-wschodni	19	25	29	23	5	149
Południowo-zachodni	26	34	25	10	6	175
Wykształcenie						
Podstawowe	16	29	28	22	6	232
Zasadnicze zawodowe	24	29	26	17	4	321
Średnie	31	26	30	10	3	327
Wyższe	42	30	19	7	2	86
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	38	31	23	7	2	88
Prac.umysł.niż.szczebła	33	27	24	13	4	136
Pracownicy fiz.- umysł.	35	21	31	10	4	84
Robotnicy wykwalifikowani	23	28	34	11	4	169
Robotnicy niewykwalifik.	20	31	27	19	3	90
Rolnicy	14	25	29	29	3	104
Prywatni przedsiębiorcy	29	29	25	16	3	77
Bierni zawodowo						
Renciści i emeryci	18	30	21	20	11	92
Bezrobotni	27	29	20	18	6	49
Gospodynie domowe i inni	23	28	32	13	4	75
Dochody na jedną osobę						
Poniżej 750 tys.zł	26	27	23	22	3	137
750 tys. - 1249 tys.	24	30	27	17	3	266
1250 tys. - 1749 tys.	25	27	28	15	6	219
1750 tys. - 2249 tys.	27	29	27	12	6	161
2250 tys. i powyżej	30	26	31	9	3	173
Ocena własnych war. mater.						
Złe	25	26	24	19	5	273
Średnie	24	27	30	15	4	452
Dobre	30	30	26	10	4	237
Zainteresowanie polityką						
Duże	36	30	19	10	5	115
Średnie	25	30	29	12	3	484
Małe lub żadne	23	24	27	20	5	366
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	25	29	21	21	4	24
Raz w tygodniu	24	27	27	17	4	586
Kilka razy w roku	27	28	29	14	3	271
W ogóle nie uczestniczy	33	31	22	7	7	83
Poglądy polityczne						
Lewica	25	28	32	11	4	196
Centrum	27	29	28	13	3	329
Prawica	30	30	23	14	3	166
Trudno powiedzieć	22	25	25	21	7	275

Tabela 6. Czy Pana(i) dziecko lub któreś z dzieci uczy się dodatkowo, poza szkołą, jakiegoś języka obcego? (%)

	Tak	Nie	Liczba osób
Ogółem	19	81	977
Płeć			
Mężczyźni	17	83	399
Kobiety	20	80	577
Wiek			
do 24 lat	0	100	6
25-34	20	80	204
35-44	18	82	515
45-54	21	79	201
55 lat i więcej	21	79	48
Miejsce zamieszkania			
Wieś	12	88	360
Miasto do 20 tys.	19	81	109
od 21 do 100 tys.	22	78	187
101-500 tys.	24	76	219
501 tys. i więcej mieszk.	28	72	101
Region			
Północny	17	83	126
Zachodni	16	84	104
Środkowozachodni	20	80	143
Środkowy	22	78	165
Wschodni	12	88	118
Południowo-wschodni	19	81	154
Południowo-zachodni	24	76	167
Wykształcenie			
Podstawowe	8	92	256
Zasadnicze zawodowe	13	87	311
Średnie	24	76	332
Wyższe	59	41	78
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	50	50	90
Prac.umysł.niż.szczebla	25	75	142
Pracownicy fiz.- umysł.	25	75	93
Robotnicy wykwalifikowani	10	90	166
Robotnicy niewykwalifik.	8	92	88
Rolnicy	6	94	101
Prywatni przedsiębiorcy	32	68	71
Bierni zawodowo			
Renciści i emeryci	9	91	106
Bezrobotni	24	76	51
Gospodynie domowe i inni	10	90	67
Dochody na jedną osobę			
Poniżej 750 tys.zł	11	89	148
750 tys. - 1249 tys.	9	91	270
1250 tys. - 1749 tys.	16	84	225
1750 tys. - 2249 tys.	28	72	160
2250 tys. i powyżej	38	62	165
Ocena własnych war. mater.			
Złe	9	91	303
Średnie	20	80	450
Dobre	31	69	220
Zainteresowanie polityką			
Duże	28	72	116
Średnie	22	78	468
Małe lub żadne	13	88	392
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	11	89	27
Raz w tygodniu	18	82	588
Kilka razy w roku	23	77	274
W ogóle nie uczestniczy	20	80	86
Poglądy polityczne			
Lewica	18	83	200
Centrum	22	78	322
Prawica	25	75	153
Trudno powiedzieć	14	86	302

Tabela 7. Czy Pana(i) dziecko lub któreś z dzieci uczęszcza na pozalekcyjne zajęcia sportowe, np. pływanie, tenis itp.?

(%)

	Tak	Nie	Liczba osób
Ogółem	25	75	982
Płeć			
Mężczyźni	23	77	401
Kobiety	26	74	580
Wiek			
do 24 lat	17	83	6
25-34	21	79	209
35-44	26	74	514
45-54	27	73	201
55 lat i więcej	20	80	49
Miejsce zamieszkania			
Wieś	13	87	365
Miasto do 20 tys.	28	72	109
od 21 do 100 tys.	33	67	188
101-500 tys.	29	71	219
501 tys. i więcej mieszk.	41	59	100
Region			
Północny	18	82	127
Zachodni	27	73	103
Środkowo-zachodni	20	80	144
Środkowy	32	68	165
Wschodni	14	86	119
Południowo-wschodni	24	76	155
Południowo-zachodni	34	66	169
Wykształcenie			
Podstawowe	15	85	257
Zasadnicze zawodowe	19	81	313
Średnie	31	69	334
Wyższe	53	47	78
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	47	53	90
Prac.umysł.niż.szczebla	36	64	143
Pracownicy fiz.- umysł.	28	72	93
Robotnicy wykwalifikowani	23	77	164
Robotnicy niewykwalifik.	22	78	89
Rolnicy	11	89	102
Prywatni przedsiębiorcy	28	72	71
Bierni zawodowo			
Renciści i emeryci	14	86	107
Bezrobotni	21	79	52
Gospodynie domowe i inni	14	86	69
Dochody na jedną osobę			
Poniżej 750 tys.zł	12	88	149
750 tys. - 1249 tys.	18	82	272
1250 tys. - 1749 tys.	26	74	225
1750 tys. - 2249 tys.	30	70	160
2250 tys. i powyżej	41	59	165
Ocena własnych war. mater.			
Złe	18	82	304
Średnie	25	75	455
Dobre	34	66	219
Zainteresowanie polityką			
Duże	34	66	116
Średnie	27	73	470
Małe lub żadne	20	80	395
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	36	64	28
Raz w tygodniu	24	76	592
Kilka razy w roku	24	76	274
W ogóle nie uczestniczy	30	70	86
Poglądy polityczne			
Lewica	27	73	202
Centrum	25	75	326
Prawica	32	68	153
Trudno powiedzieć	19	81	301

Tabela 8. Kiedy ostatnio Pana(i) dziecko dostało porządne lanie, "trzeba mu było wlać"?
1 - W tym miesiącu; 2 - W ciągu ostatniego roku; 3 - Dawniej; 4 - Nigdy nie dostało lania; 5 - Nie pamiętam, nie wiem

(%)

	1	2	3	4	5	Liczba osób
Ogółem	12	11	11	46	20	1218
Płeć						
Mężczyźni	7	12	12	49	20	501
Kobiety	15	11	10	43	21	716
Wiek						
do 24 lat	15	8	2	69	6	65
25-34	16	15	3	50	15	347
35-44	12	12	13	39	23	544
45-54	6	6	18	46	24	206
55 lat i więcej	2	4	19	54	21	52
Miejsce zamieszkania						
Wieś	13	10	10	49	19	448
Miasto do 20 tys.	10	9	13	43	24	143
od 21 do 100 tys.	11	14	10	44	22	235
101-500 tys.	14	11	11	47	19	266
501 tys. i więcej mieszk.	10	14	14	42	21	125
Region						
Północny	13	14	13	40	19	149
Zachodni	15	10	11	35	29	126
Środkowo-zachodni	10	9	7	54	20	181
Środkowy	9	10	13	52	16	210
Wschodni	13	16	7	43	22	152
Południowo-wschodni	13	8	15	50	15	191
Południowo-zachodni	12	13	10	42	23	209
Wykształcenie						
Podstawowe	14	7	12	42	26	294
Zasadnicze zawodowe	12	13	10	47	18	406
Średnie	11	12	11	47	19	414
Wyższe	11	11	12	49	18	104
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	13	9	12	47	18	116
Prac. umysł. niż. szczebla	11	11	9	51	18	174
Pracownicy fiz.- umysł.	11	19	13	35	22	110
Robotnicy wykwalifikowani	10	14	10	47	19	210
Robotnicy niewykwalifik.	14	12	12	34	29	113
Rolnicy	12	9	8	55	16	122
Prywatni przedsiębiorcy	6	8	14	44	28	86
Bierni zawodowo						
Renciści i emeryci	7	8	15	46	23	111
Bezrobotni	23	7	5	47	18	73
Gospodynie domowe i inni	15	10	11	48	15	99
Dochody na jedną osobę						
Poniżej 750 tys. zł	18	10	9	45	17	172
750 tys. - 1249 tys.	12	11	12	45	20	330
1250 tys. - 1749 tys.	10	14	9	44	22	279
1750 tys. - 2249 tys.	10	12	11	44	23	211
2250 tys. i powyżej	10	9	14	49	18	207
Ocena własnych war. mater.						
Złe	14	11	12	39	24	353
Średnie	10	12	10	48	20	568
Dobre	12	10	10	51	16	293
Zainteresowanie polityką						
Duże	10	12	12	39	27	128
Średnie	13	12	11	45	20	580
Małe lub żadne	11	10	10	49	19	509
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	15	12	6	47	21	34
Raz w tygodniu	12	11	11	48	19	730
Kilka razy w roku	14	11	10	44	21	354
W ogóle nie uczestniczy	5	17	14	39	24	98
Poglądy polityczne						
Lewica	10	12	15	44	19	243
Centrum	14	7	11	43	24	403
Prawica	7	14	12	49	18	187
Trudno powiedzieć	12	14	7	48	18	385

Tabela 9. Czy Pana(i) dziecko lub któreś z dzieci w minionym roku szkolnym miało trudności w nauce, w obowiązkach szkolnych? (%)

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	20	78	1	945
Płeć				
Mężczyźni	18	81	1	389
Kobiety	22	76	2	555
Wiek				
do 24 lat	0	100	0	3
25-34	14	84	2	189
35-44	23	77	1	506
45-54	19	79	2	198
55 lat i więcej	28	67	4	46
Miejsce zamieszkania				
Wieś	17	81	2	351
Miasto do 20 tys.	24	74	2	108
od 21 do 100 tys.	23	76	1	180
101-500 tys.	23	76	0	211
501 tys. i więcej mieszk.	17	82	1	94
Region				
Północny	25	72	2	123
Zachodni	26	72	2	100
Środkowozachodni	17	83	0	139
Środkowy	18	81	1	158
Wschodni	26	70	4	114
Południowo-wschodni	21	77	2	146
Południowo-zachodni	13	87	0	165
Wykształcenie				
Podstawowe	26	72	3	253
Zasadnicze zawodowe	20	79	1	299
Średnie	17	82	1	318
Wyższe	17	83	0	75
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	18	82	0	87
Prac.umysł.niż.szczebła	24	76	0	138
Pracownicy fiz.- umysł.	15	84	1	89
Robotnicy wykwalifikowani	16	82	1	159
Robotnicy niewykwalifik.	33	67	0	85
Rolnicy	18	78	4	100
Prywatni przedsiębiorcy	20	80	0	65
Bierni zawodowo				
Renciści i emeryci	23	74	4	102
Bezrobotni	19	79	2	52
Gospodynie domowe i inni	18	81	1	67
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 750 tys. zł	28	70	2	142
750 tys. - 1249 tys.	26	72	2	265
1250 tys. - 1749 tys.	17	82	1	218
1750 tys. - 2249 tys.	15	85	0	153
2250 tys. i powyżej	14	85	1	157
Ocena własnych war. mater.				
Złe	27	71	2	298
Średnie	19	80	1	438
Dobre	13	85	1	205
Zainteresowanie polityką				
Duże	19	81	0	112
Średnie	18	81	1	453
Małe lub żadne	23	74	3	379
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	21	79	0	24
Raz w tygodniu	20	79	2	573
Kilka razy w roku	18	80	2	264
W ogóle nie uczestniczy	32	68	0	82
Poglądy polityczne				
Lewica	26	74	1	197
Centrum	13	85	2	309
Prawica	18	82	0	147
Trudno powiedzieć	25	73	2	292